બરફીપુરી

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાલા

પુષ્પ: :અગિયારમું

બરફીપુરી

લખનાર:

નટવરલાલ વીમાવાળા

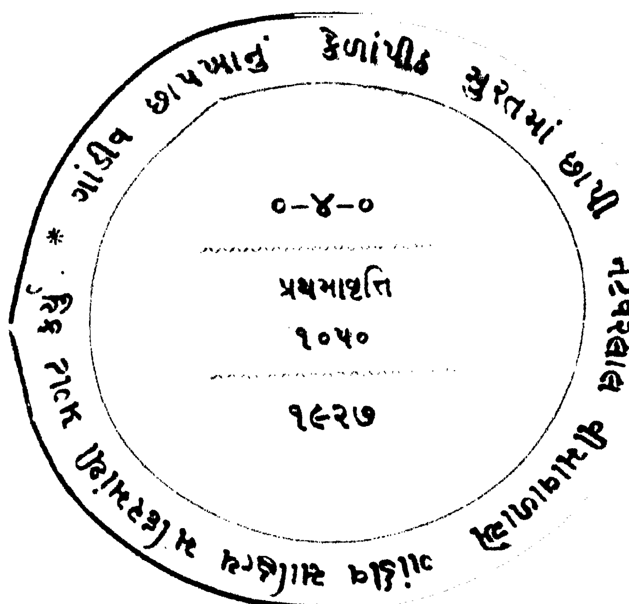
સુરત

પ્રગટકર્તા

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

૧૮૦ કેળાંપીઠ

સુરત

ગાંડીવ છાપખાનું કેળાંપીઠ સુરતમાં છાપી
નટવરલાલ
૦-૪-૦
પ્રથમાવૃત્તિ
૧૦૫૦
૧૯૨૭

થોડું જાણવા જોગ

આ વાતનો ઉદ્ભવ એક અદ્ભુત બાલહૃદયમાંથી–બાલમાનસમાંથીજ થયો છે.

એ એક ઇંગ્રેજ બાલિકા છે. એનું નામ ગ્રેટા. એણે કેવળ તેર વસંત ભાળી છે. પણ આટલી નાનકડી વયમાં તો તેણે કવિ તરીકે, ચિત્રકાર તરીકે અને બાલ હૃદય પર ભુરકી નાંખનારી અદ્ભુત વાતો જોડનાર અને કહેનાર તરીકે અજબ ખ્યાતિ મેળવી છે.

સ્ટ્રેન્ડ માસિકના મે ૧૯૨૭ના અંકમાં ગ્રેટાની આ અને બીજી એક વાત પ્રગટ થઇ છે. ને સાથે તેનો પરિચય આપતાં લેડી વિન્ટરટને એ નાનકડી બાળાના જે વખાણ કર્યા છે તેને એ વાત વાંચનાર સૌ કોઇએ સાર્થજ ગણ્યા હશે.

એ સ્ટ્રેન્ડ અચાનક મારે હાથે ચઢી ગયું. મેં એ વાતો વાંચી ને હું મુગ્ધ થયો. અને એમાંની બીજી "એમ્પરર ઓફ ચોકોલેન્ડ" ગુજરાતને ચરણે ખસૂસ રજુ થવીજ જોઇએ, એમ મને લાગ્યું. તેજ આ "બરફીપુરી."

વાંચ્યા પછી ઘણે દહાડે માત્ર સંસ્મરણો પરથી હું લખવા બેઠો. વિચાર કરી બરફીપુરી નામ પણ ઘડ્યું અને થોડી વાત પણ લખી.

પછી મારે હાથે કુમાર આષાઢ નો અંક ચઢયો. "બરફીપુરીનો રાજા" એજ નામથી એ વાત તેમાં પણ મેં જોઇ. પણ તે ટુંકાણમાં, પેલી ઇંગ્રેજી વાતના તરજુમા રૂપેજ. મેં તો જરા વિસ્તારથી લખવા માંડી હતી. વળી મને કુમારની વાતમાં પાત્ર સ્વદેશી છતાં વાતાવરણ ને ઉપાડ બંને વિદેશી દેખાયાં. મેં મારી રીતે વાત લખી

નાંખી અને પૂરી કરી. મૂળ ઘ્રેટાની અને તેથી કુમારની અને આ વાતમાં ખોખું-આદર્શ-કથાહેતુ એકજ છે. પણ તેના સંયોજનમાં-અને તેની ઝીણી ઝીણી વિગતોમાં મેં ઘણોક ફેરફાર કરેલો છે એમ કોઇ જોશે તો તેને માલુમ પડશે.

એક બીજી વાત: ગુજરાતના બાળ સાહિત્યમાં બાળકો માટે આ જાતનું કથાપુસ્તક આ ત્રીજું છે. "વાઘોનું વન" અને "જાદુઈ હાર" પછી આ "બરફીપુરી" આવે છે. બાળકથાસંગ્રહો તો ઘણાય બહાર પડયા છે: આનંદદ્વારા, ટચુકડી સો વાતો ને બાળ વાર્તાના બાગો, મુકુલ બકુલ તારામંડળ ને બાળવાર્તાવલિ, વગેરે. પણ બ્લેકી કે એ. એલ સિરીઝ પેઠે એકજ વાતનું મોટા બીબાંનું એકજ પુસ્તક-ગુજરાતી પહેલી-બીજી ચોપડી ભણતાં બાળકો વાંચે એવું—બહાર પડે એ શૈલી નવીજ છે.-અને કંઇક સાહસભરી પણ લેખાશે. ગુજરાતના પિતાઓ ને માતાઓ એને કેટલો આદર આપે છે તે જોવાનું છે.

પહેલી બીજી ચોપડી ભણતાં બાળકો શાળાપુસ્તક શિવાય બીજું કંઈ વાંચે એ ખ્યાલ હજુ આપણે ત્યાં નવોજ છે. તેને સર્વમાન્ય કે પ્રજાપ્રિય થતાં કદાચ ઘણી વાર લાગે. પણ એ ખ્યાલના પ્રચાર પરજ આવા પુસ્તકની આર્થિક સફળતાનો આધાર છે.

પણ આજે તો આશા ને શ્રદ્ધાપૂર્વક આ પુસ્તક ગુજરાતને ચરણે ધરૂં છું.

નટવર વીમાવાળા

બરફીપુરી

વ્હાલાં છોકરાંઓ,

આ ચોપડીનું નામ બરફી પુરી છે. બરફી તો તમે ઘણીવાર ખાધી હશે. બરફી પુરીની ન્યાત તો તમે જમ્યા હશો જ. એટલે આ વાત વાંચતાં તમારા મ્હોંમાં પાણી છૂટે છે, ખરૂં કની?

પણ તમારા જેવડી જ લીલી કરીને એક છોકરી હતી. તેને બરફી

પેંડા બહુજ ભાવે. મિઠાઈ જુએ કે ખુશ ખુશ થઈ જાય, અને તેના મ્હોંમાં પાણી છૂટે. એ લીલીની એક વાત છે. તે હું આજે તમને કહેવાનો છું.

લીલી સાત-આઠ વરસની હતી. તે બધી વાતે ડાહી હતી. નિશાળના પાઠ બરાબર વાંચે. રોજ ચોકખાં કપડાં પહેરે. ઘરમાં કંકાસ કરે નહિ. રોજ બાને પગે લાગીનેજ સૂએ. તેને એક નાનો સરખો ભાઈ હતો. તે રડે ત્યારે તેનું ઘોડીઉં પણ તે હિંચોળે.

પણ તેને એકજ ભુંડી ટેવ. ગળ્યું ખાવાનું જુએ કે તે બીજું બધું ભૂલી

જાય. ઘરમાં શીરો કર્યો હોય તો લીલી રાજી રાજી થઈ જાય. વેઢમી કરી હોય તો કૂદાકૂદ કરી મૂકે. લાડુ, બિરંજ કે બાસુંદીનું પણ તેમજ. એવું કંઈ હોય ત્યારે આખો દહાડો તે ખાવા જમવાનો જ વિચાર કરે.

લીલીની વરસગાંઠ માગશર મહિને આવે. તમારી વરસગાંઠને દહાડે તમે સારાં સારાં લુગડાં પહેરો છો ને? લીલીનું પણ તેમજ. તમારી માફક તે ઘરેણાં પણ પહેરે. બહેનપણીઓને ઉજાણીએ તેડે. પોતાની ઢીંગલીને શણગારે. ઢીંગલા સાથે તેનાં લગન કરે. ને નાચી કૂદીને દ-

હાડો પૂરો કરે.

લીલીને આઠ વરસ પૂરાં થવા આવ્યાં હતાં. આવતે માગશરે તેની નવમી વરસગાંઠ હતી. બેસતા વરસ-થીજ લીલીએ તો તેનું ગાયન ગાવા માંડયું. રોજ દહાડા ગણે. હવે દોઢ મહિનો રહ્યો. હવે મહિનો રહ્યો. વળી બાને રોજ પૂછે:

બા, બા, મારી વરસગાંઠે ખાવાનું શું કરશે ?

ત્યારે એની. બા કહે: હજુ વર-સગાંઠ તો આવે. આવે ત્યારે વાત.

બા, હું તે દિવસે મારાં ઝાંઝર પહેરીશ, હો !

તેની બા જવાબ દે: વારૂ બ્હેન, પહેરજે.

તે દિવસે કની, બા, હું વહેલી વહેલી ઉઠીશ, ને ખૂબ રમીશ.

એ સાંભળી તેની બા કહે: વારૂ, ઉઠજે. ઉઠીને વહેલો નહાઈ લેજે ને ચોકખી થજે, તથા ઠાકોરજીને પગે લાગજે.

હેં બા, તું તે દિવસે વેઢમી કરશે, કે શીરો?

એટલે બા કહે:

તારા બાપુજીને પૂછીશું, અને તેઓ કહેશે તે કરીશું, હોં બ્હેન!

એમ કહી તેની બા તેને ઠંડી

પાડતી.

એમ કરતાં કરતાં માગશર સુદ આઠમ આવી. તે દિવસે રવિવાર હતો, એટલે નિશાળે જવાનું તો હતુંજ નહિ. લાલી તો સ્હવારે વહેલી વહેલી ઉઠી. તેનો હરખ તો માયજ નહિ. તેના બાપાજીએ તે દિવસે બરફી પુરીનું જમણુ કરવા કહ્યું હતું. લીલીને બરફી તો ઘણીજ ભાવે. સાથે વળી પેંડા, કોપરાપાક, દુધીનો હલવો ને માવાના ઘુઘરા પણ હોય. એટલે એ બધું ખાવા મળશે, એવું જાણી એ ખૂબ ખૂશ થતી હતી.

લીલીએ તો તે દિવસે નવાં

રેશમી લુગડાં પહેર્યાં. નવો નવો
લીલો ચણીયો અને ગુલાબી ભરેલી
ચોળી. વળી તેણે જીદ કરીને બા
પાસેથી કબાટમાંથી ઓઢણી પણ
કઢાવી અને પહેરી. પછી પગે ઝાંઝર,
નાકે જડ, કાનમાં એરીંગ અને ગળે
સોનાની કંઠી પહેર્યાં. પોતાની બ્હેન-
પણી કાન્તા તથા તારાને તેણે જમવા
બોલાવી. અને રમી-કૂદી નાચીને
આખો દહાડો પૂરો કર્યો.

તે દિવસે સ્હવારે જમતાં લી-
લીએ પેટ ભરીને બરફી પેંડા ખાધા.
સાંજે પાછી જમવા બેઠી ત્યારે પણ
તેણે બરફી માંગી. પણ તેની બાને

લાગ્યું કે હવે લીલી વધારે બરફી ખાશે તો માંદી પડશે. લીલીએ જીદ કરી, છતાં તેણે તેને બરફી પેંડા વગેરે પીરસ્યું નહિ. લીલીને એકલાં દાળ-ભાત ખાવા પડ્યાં. પછી બધાં જમી રહ્યાં, એટલે વધેલા બરફી પેંડા બાએ રસોડાના ભંડારીઆમાં મૂકી દીધાં, તથા બધું સાફ કરી નાંખ્યું.

પછી બા પડોશમાં ગઈ. પડોશમાં રાધાની મા માંદી હતી. તેની ખબર લેવા તે ગઈ. જતાં જતાં લીલીને કહ્યું: લીલી, બ્હેન! ભાઈ ઘોડીઆમાં ઉંઘે છે. પાસે તારી પથારી કરી છે. ભાઈ રડે તો તેને હિંચોળજે. તને બહુ ઉંઘ

આવે, તો સૂઈ જજે.

એમ કહીને બા ગઈ. લીલી ભાઈના ઘોડીઆ પાસે બેઠી. કીકો ઉંઘતો હતો, છતાં તે અમથી અમથી હિંચોળવા લાગી. પણ તેને ચેહેન પડતું ન હતું. તેનું ચિત્ત બરફીમાં હતું. સાંજે બરફી ખાવા ન મળી, તેથી તેને ગુસ્સો આવ્યો હતો. આજે મારી વરસગાંઠ! હું જ બરફી વગર રહું? એમ તેને થતું. છેવટે તેનો જીવ રહ્યો નહિ. તે ધીમેધીમે રસોડાના ભંડારીઆ આગળ ગઈ. રસોડામાં કોઈ નહોતું. તેના બાપાજી દિવાનખાનામાં કોઈ માણસો સાથે વાત કરતા હતા. તેણે ભંડારીઉં

ઉઘાડ્યું ને બરફીપેંડાની ટોપલી કાઢી, તેમાંથી એક બે બરફી, એક બે કોપરાપાક ને બે ત્રણ પેંડા લીધા. પછી ચુપચૂપ તે પોતાની પથારી આગળ ગઈ ને બેઠી બેઠી ખાવા લાગી.

એટલામાં તેનો ભાઈ જાગ્યો, અને તે "એં એં એં" કરવા લાગ્યો. લીલીએ તેને હિંચકો નાંખવા માંડ્યો. હિંચકો નાંખતી જાય અને હાલરડું ગાતી જાય. એમ કરતાં તે બગાસા ખાવા લાગી. માણસને બહુ ઉંઘ આવતી હોય તો તેને બગાસાં આવે. લીલી આખા દહાડામાં કૂદી નાચીને થાકી ગઈ હતી. પોતાની બ્હેનપણીઓ

સાથે તે બહુજ રમેલી. એટલે તેને ઉંઘ આવવા માંડી. તે પથારીમાં પડી, અને દોરી ખેંચવા લાગી. એમ કરતાં કરતાં તેની આંખો ઘેરાવા લાગી. પણ એટલામાં તેને પાંખોનો ફડફડાટ સંભળાયો. તેણે જોયું તો બારી પર એક પોપટ ઉડતો ઉડતો આવીને બેઠો હતો. તે એને ધારીને જુએ છે, એટલામાં તો પોપટ ઉડીને તેની પથારી પાસે આવ્યો ને એક બરફી પર ઝડપ મારી. બરફીનો ટુકડો ચાંચમાં લઈ તે ઉડીને બારી પર બેઠો. લીલી તરત દોડીને બારી પાસે ગઈ, એટલે તે ઉડીને નીચે વાડામાં બેઠો. લીલીએ

તુરત બારીએથી ભુસ્કો માર્યો અને પોપટને પકડવા દોડી. જેમ જેમ પોપટ આગળ જાય તેમ તેમ લીલી પાછળ દોડે. એમ કરતાં કરતાં બન્ને બહુ આગળ, છેક જંગલમાં નીકળી ગયાં. થાકેલીપાકેલી પણ લીલી દોડતી. પોપટ પણ થોડે ઉડે. વળી બેસે. વળી લીલી પાસે આવે એટલે થોડે ઉડે. એમ કરતાં કરતાં તે ઘણે ઘણે દૂર લીલીને ખેંચી ગયો. લીલીથી બરફીનો લોભ મૂકાયો નહિ અને તે દોડતીજ ગઈ.

એટલામાં અચાનક પોપટ ગુમ થઈ ગયો. લીલી આમ તેમ જોવા

લાગી, તો સામે એક મોટો દરવાજો દેખાયો. દરવાજો ખુલ્લો હતો. વધારે બારીકીથી જોયું તો તે એક મોટા કોટ*નો દરવાજો હતો. પેલો પોપટ એ દરવાજામાંથી અંદર ઉડી ગયો હશે એમ લીલીને લાગ્યું. એટલે તે જરા ખમચાઈ ને ઉભી રહી. એટ-લામાં તો તેનાથી બોલાઈ ગયું: ઓહોહો! આ શું?

તે આમ બોલી તેનું કારણ હતું. તેની નજર કોટ પર ફરી એટલે તેને લાગ્યું કે કોટ ઈંટનો બનાવેલો નહોતો. પછી બરાબર જુએ છે તો કોટની

---

* શહેરને ફરતી દિવાલ.

ઈંટ મોટા મોટા મેસુરના કકડાઓથી ચણેલી હતી. અહાહા ! કેવા રૂપાળા મેસુર ! કોટની ઉપર કાંગરા હતા. તે પણ ઉભા મેસુર મૂકીને બનાવ્યા હતા. કોટમાં જે દરવાજો હતો, તે દરવાજાના બારણાં મોટા ઠોરના બનાવેલા દેખાતા હતા. તેને ઉઘાડવા માટે કડાં જોઈએ, તે કડાં સકકરકડાં જેવા લીલીને દેખાયાં. દરવાજા પર તોરણ હતું. સુતરફેણીની દોરડીના તે તોરણ પર ખાંડના રમકડાં લટકતાં હતાં. તેમાં હાથી, ઘોડા, વાઘ સિંહ, બકરા, ફુલ, પ્યાલા વગેરે હતાં, પણ બધાં ખાંડનાંજ. દિવા-

બીમાં એવા ખાંડનાં રમકડાં મળે છે તે તમે જોયાં હશે.

લીલી તો આ જોઈને છકજ થઈ ગઈ. ઓહોહો! આ બધું શું? તેને દરવાજામાંથી અંદર જવાનું મન થયું. દરવાજા ઉઘાડા હતા અને "અંદર જવાની મનાઈ છે" એવું કંઈ લખેલું નહોતું. વળી ત્યાં કોઈ સિપાઈ પણ બેઠો નહોતો. એ મોટી ખાંડની ખુરશીઓ પડી હતી, પણ તે ખાલી હતી. લીલી તો અંદર પેઠી.

અંદર જાય છે તો જયાં જુએ ત્યાં અજાયબી જ અજાયબી. રસ્તા નરદમ માવાના હતા. રસ્તાઓની

આજુબાજુ ઘર આવેલા હતા. તે ઘર કોઈ ખાંડનું, તો કોઈ ગોળનું. કોઇ મેસુરનું તો કોઈ બરફીનુંજ. કોઈક કોઈક ઘેબરનું તો કોઈક મોનઠારનું. ઓટલાઓ ઘણુંખરૂં શીરાના હતા. ર-સ્તા પર ક્યાંક ક્યાંક ઝાડ હતા. તે ઝાડનાં થડ ને ડાળાં શેરડી જેવાં દેખાય. તેમાં પડેલી તડ કે કાણાંમાંથી મીઠો રસ ઝર્યાં કરે. (ફળની જગાએ) તેં કોઈક પર લાડુ, કોઈક પર ગુલાબ-જાંબુ, કોઈક પર મીઠી કળી, કોઈક પર નાનખટાઈ લટકે. રસ્તે જતા આ-વતા ઘોડા, ગાય, બકરાં પણ બધાં ખાવાની વસ્તુઓનાંજ. પુંછડીઓને

ઠેકાણે સૂતરફેણી. આંખને ઠેકાણે પ-
તાસાં. ઘોડાઓ ઘણું ખરૂં કોપરાપા-
કના દેખાતા. ગાય પેંડા જેવી લાગતી.
બધા આમ તેમ પડેલા દુધીના હલવાને
ઘાસ ગણી ચરતાં હતાં.

લીલી તો જોતી જોતી આગળ
ચાલી. તેની નવાઈનો પાર નહોતો. ઓ
બાપરે! આ તે કયો દેશ છે? અહિં
રહેવાની કેવી મઝા પડે! બસ બધું
ખાવાનું જ ખાવાનું, ને ગળ્યુંજ ગળ્યું!
ઘરની પાસે મોરીઓ હતી તેમાં હુંફાળું
દુધ વહેતું જણાયું. કોઈ કોઈ ઠેકાણે
ફુવારા હતા. તેમાંથી દાડમનું શરબત,
ગુલાબનું શરબત, અંજીરનું શરબત જ

ઉડતું હતું. હોજમાં પાણીને ઠેકાણે શરબત, દૂધ, મઠો, બાસુંદી વગેરેજ દેખાય. બસ જ્યાં જુએ ત્યાં મિઠાઈ, મિઠાઈ ને મિઠાઈ જ.

હજુ કોઈ માણસ નજરે નહોતું પડયું. પેલો પોપટ પણ દેખાતો ન-હોતો. એટલે લીલી તો દોડતી દોડતી આગળ જ ચાલી. થોડેક દૂર ગઈ એ-ટલે ચાર દિશામાં ચાર રસ્તાઓ જતા જણાયા. હવે કયાં જવું તે વિષે લીલી વિચારમાં પડી. ચાર રસ્તાના વચલા ચોકમાં એક ચોતરો બનાવેલો હતો. તે મુંબાઈગરા હલવાનો લાગ્યો. તેના પર તે થાક ખાવા બેઠી, અને હવે કઈ

બાજુ જવું તેનો વિચાર કરવા લાગી.

તે થોડીક વાર બેઠી હશે, એટલામાં તો તેની નજરે એક કૌતુક પડ્યું. તેણે આ મિઠાઈનગરીનાં માણસોને જોયાં. તેઓ આમથી તેમ જતાં હતાં. એક બે જણાં ચોતરા પાસે આવ્યાં. એટલે લીલીએ જોયું કે એ માણસો પોતાના જેવાં નહોતાં-મિઠાઈનાંજ બનેલાં હતાં!!! તે લોકોનાં લુગડાં તેને વેઢમી જેવાં લાગ્યાં! ધોળા લુગડામાંથી અંદરનો ગોળદાળનો રાતો ભાગ જણાઈ આવતો હતો. કોઈ કોઈના હાથમાં રેવડીની લાકડીઓ હતી. કોઈ કોઈ પાસે છ-

ત્રીઓ હતી તેના પણ દાંડા ગગન ગાંઠીઆ જેવા, ને ઉપરનું કપડું ગોળપાપડી જેવું લાગ્યું.

પેલા મિઠાઈયા માણસો તો જોઈએ તેટલા આમથી તેમ જતા હતા. ધીમે ધીમે તેમનો અવરજ-વર વધતો જતો હતો. લીલીએ બેઠાં બેઠાં તે જોયા કર્યું. કોઈ વાર કોઈ ઘોડા પર બેસીને જતું તો કોઈ બળદની ગાડીમાં જતું. કોઈ કોઈ વાર સિપાઈઓ પણ આમ દોડાદોડી કરતા જણાયા. આ સિપાઈઓ ખાસ કરીને મજબૂત ઠોરના બનેલા દેખાયા. અને તેમની કમ્મરે અણિદાર તલ્વારો

હતી તે નકકર ગોળપાપડી જણાઈ. લીલી તો આ બધું જોઈ જોઈને એવી અજાયબીમાં ગરકાવ થઈ ગઈ કે તેને કશું સૂઝજ ન પડે. પેલો પોપટ પણ દેખાતો નહોતો. હવે કયાં જવું તે પણ તેને સમજાતું ન હતું.

એવામાં એક બુઢ્ઢા કાકા (જેમનું શરીર પોચું પોચું શીરાનું બનેલું દે-ખાયું) હાથમાં એક ગુલછડીની લાકડી લઈને ચાલતા ચાલતા ચોતરા પાસે આવ્યા. ઘડપણને લીધે તેમને થાક ચઢયો હતો એટલે ચોતરા પર લીલીથી થોડે દૂર બેઠા. આ બુઢ્ઢા કાકા જવાબ દેશે એમ ધારી લીલીએ પૂછયું: કાકા,

આ કયું ગામ છે ?

કાકાએ પોતાના જલેબીના ચ-શ્મા કાઢીને લીલી સામે જોયું. પછી તેમણે જવાબ દીધો: આ ગામ તો બરફીનગર કહેવાય છે. કોઈ કોઈ વાર બરફીપુરી નામ પણ વપરાય છે. તું કયા દેશથી આવે છે ?

લીલીને તો કંઈ જવાબ દેવાની સમજ પડી નહિ. પણ ડોસા કાકા ઉરફે શીરાને આટલે પાસે જોઈ તેની જીભડી વલવલવા લાગી. દોડવાથી તેને થાક લાગ્યો હતો તેમજ ભૂખ પણ લાગી હતી. શીરાની મધુર સુગંધથી તેના મ્હોંમાં પાણી છૂટયું. અને કોણ

જાણે તેને એકદમ શું થઈ ગયું, તે તેણે
ડોસાકાકાનો હાથ પકડીને ખેંચ્યો.
શીરાનો બનેલો હાથ એકદમ શરીર-
માંથી નીકળી આવ્યો, અને લીલીએ
તો તેના ડબુસા મારવા માંડચા.

પણ એટલામાં તો ત્યાં હોહો થઈ
ગઈ. ડોસાએ "કોઈ બચાવો કોઈ
બચાવો" એમ બૂમાબૂમ કરી મૂકી.
આસપાસથી એકદમ ઠારીઆ સિપા-
ઈઓ દોડી આવ્યા, અને ચોતરાની
આસપાસ ફરી વળ્યા. બીજા પણ ર-
સ્તે જતા આવતા માણસો ઉભા રહ્યા
અને "પકડો, પકડો" "એ કોણ છે!"
"ખાઉધરૂં રાક્ષસ છે!" "પકડો"

એમ કરવા લાગ્યા. સિપાઈઓએ એકદમ લીલીને પકડી. શીરાદોસાનો હાથ તેણે અડધો ખાધેલો ને અડધો તેના હાથમાં હતો. સૂતરફેણીની દોરડી વડે લીલીના હાથ સિપાઇઓએ બાંધ્યા. લીલી તો ગભરાઈ ગઈ. પણ કરે શું? અતિશય ખાઉધરાપણાથી આખરે સપડાયા એમ તેને થયું. હવે ઉપાય નહોતો. લીલીને પકડીને સિપાઈઓ તો ચાલ્યા. સિપાઈઓના જમાદારે રૂપાળાં ઘેબરનો ફેંટો બાંધેલો હતો. તે બોલ્યો; આપણે એને રાજાજી પાસે લઈ ચાલો.

લીલી બિચારી આખે રસ્તે રડતી

રડતી ચાલી. તે કરગરતી હતી કે: ભાઈઓ, મને માફ કરો. હું તો પરદેશી છું. મને કંઈ ખબર નથી. પણ સિપાઈઓ સાંભળેજ શાના? ઉલટું જમાદારે પોતાની ગોળપાપડીની તલવારથી લોલીને એક નાની થાપટ લગાવી ને ચૂપ રહેવા કહ્યું. પછી તેને કેદમાં પૂરી. કેદની કોટડી મુંબાઈગરા હલવાની બનાવેલી હતી.

લોલી બિચારી ત્યાં રડતી રડતી બેસી રહી.

એમ કરતાં કરતાં એકાદ કલાક નીકળી ગયો, એટલે ઢુમઢુમ નગારાં વાગવાનો અવાજ સંભળાયો. લોલીની

કોટડી બહાર પેલો જમાદાર બોલ્યો: ચાલો, દરબારમાં રાજાજી પધાર્યા. પેલી લુચ્ચી ખાઉધરણને બહાર કાઢો.

લીલીની કોટડીના હલવાઈ બારણાં ઉઘડ્યા. સિપાઈઓ તેને લઈ ચાલ્યા. લીલી રડતી રડતી તેમની સાથે ગઈ. થોડી વારે તેઓ દરબારી મહેલમાં આવી પહોંચ્યા.

એ મહેલ માલપુડાનો બનાવેલો દેખાયો. જે મોટા ઓરડામાં લીલીને લઈ ગયા તેની અંદર ખાંડની ખુરશીઓ પર બધા મોટા મોટા અમીર ઉમરાવો બેઠેલા હતા. કોઈ ઘઉંના દળનો, કોઈ ચોખાના દળનો, કોઈ મગના

દળનો, કોઈ લાપશીનો, કોઈ મીઠી સેવનો-એમ બધા બનેલા હતા. છેક નાકે એક મોટું સિંહાસન હતું. તે મોટી માવાની ઘારી હતી. તેનો ઘાટ બરાબર બેસવા જેવો: માથે હલવાની રૂપાળી છત્રી, મેસુરની જાળી પર નાના નાના લાડુ ગોઠવેલા એવો કઠેરો, અને અંદર બેઠેલો એક ડુંડાળો માણસ. તેને લીલીએ રાજા તરીકે માન્યો. આ મિઠાઈયા રાજાજી સર્વોત્તમ મિઠાઈ ઉરફે બદામપાકના બનેલા દેખાયા.

જમાદાર અને સિપાઈઓએ બિરંજની બનાવેલી જમીન પર સૂઈ

જઈને રાજાજીને સલામ કરી. એકે લીલીને ઠોંસો મારીને કહ્યું: તું પણ પગે લાગ.

નછૂટકે લીલી પગે લાગી.

ડુંડાળા રાજાજી તરફ જોઈ જમાદાર બોલ્યો: મહારાજ! આ કોઈ પરદેશી છોકરી છે. કોટ પાસેના ચોતરા પર તે બેઠી હતી. ત્યાં તેની જોડે ચોતરા પર જ એક ઘરડો બ્રાહ્મણ શીરાશંકર બેઠો હતો. તેનો હાથ તે ખાઈ ગઈ છે, મહારાજ. માટે એને સજા થવી જોઈએ.

રાજાજી ઉભા થયા. તેમણે લીલીને પૂછયું: છોકરી, તેં કેમ એવું

કર્યું ?

જવાબમાં લીલી તો રડવા લાગી.

થોડીવાર રાજાજી મુંગા ઉભા રહ્યા. પછી જરા હસ્યા, અને બોલ્યા: આ છોકરી કંઈ સમજતી નથી. ફક્ત ખાઉધરી જણાય છે. એને ત્રણ દહાડા કેદમાં રાખો. દહાડામાં ત્રણ ત્રણવાર એને ફક્ત બરફી ખાવા આપજો. ત્રણે દહાડા બરફી. ત્રીજે દહાડે એને પાછા અહિં લાવજો.

ઓહોહોહોહો ! આ મોટી સજા ! લીલીને થયું કે હું અમથીજ બીતી હતી. આ તે સજા કે મઝા ! વાહ, ભાઈ

વાહ ! આ તો ભાવતું હતું ને વૈદે કહ્યું ! આપણે તો રોજ બરફી જ બરફી ખાવાને મળવાની.

એમ તે વિચાર કરતી હતી, એટલે સિપાઈઓ તેને પકડીને જેલની કોટડીમાં લઈ ગયા. પછી તે કોટડીમાં બરફીનો એક ઢગલો સિપાઈઓ કરી ગયા. લોલો તો એકલી પડી એટલે બરફી ખાવા લાગી. તેણે પેટ ભરીને બરફી ખાધી. પછી બીજી વાર ખાવા બેઠી ત્યારે તેને થયું કે આ વેળા બરફી ને બદલે શ્રીખંડ કે લાડુ હોત તો કેવું સારૂં ! પણ તેને તે કોઈ આપે તેમ ન-હોતું. એટલે ન છૂટકે તેને બરફી ખાવી

પડી. આ વેળા તેને બરફીમાં બહુ સવાદ ન લાગ્યો. પણુ પેટ ભરવા જેમ તેમ ખાધી.

પછી બીજે દિવસે પણુ તેને બરફીજ ખાવાની હતી. આ વેળા તો તેને બરફી ખાવાનું બહુ વસમું લાગ્યું. તેને જરાયે તે ભાવી નહિ. જાણે ઓસડ ખાતી હોય તેમ તેણે બરફી ખાધી.

તે દિવસે સાંજે તો બરફીને જોઈને તેને ગભરામણ છૂટવા લાગી. એક વાર સિપાઈ કોટડીમાં આવ્યો. તેને તેણે બરફીને બદલે મઠા કે બિરંજ આપવા કાલાવાલા કર્યા. પણુ

તેણે કહ્યું: તને રાજાજીએ બરફી ખવડાવવા હુકમ આપ્યો છે. એટલે બરફીજ આપવામાં આવશે.

બિચારી લીલીએ ત્રીજે દહાડે નકોરડો અપવાસ કર્યો. તેનાથી બરફી સામે જોવાતું પણ નહોતું. હવે જાણે આખી જીંદગી સુધી બરફી ભાવવાની નથી એવું તેને થઈ ગયું હતું. કેદ જાણીને તેને બીજી કશી અગવડ નહોતી. ફક્ત બહાર જવાનું નહિ અને બરફી શિવાય કંઈ ખાવાનું નહિ. પણ બરફી સામે તો જોતાં યે 'ઓકારી' છૂટતી.

એમ કરતાં કરતાં ત્રણ દહાડા

પૂરા થયા. ચોથે દહાડે નગારાં વાગ્યાં, એટલે સિપાઈઓ લીલીને કાઢીને દરબારમાં લઈ ગયા. દરબાર આગળ જેવોજ હતો. બધા રાજાજીને પગે લાગ્યાં. પછી જમાદાર બોલ્યો: મહારાજ, આ પેલી ખાઉધરી છોકરી હાજર છે.

રાજાજીએ લીલી સામે જોયું ને બોલ્યા: કેમ છોકરી! તને સરસ બરફી ખાવા મળી હતી ને! તને ભાવી કે?

રાજાજી બહુ નરમાશથી બોલ્યા, એટલે લીલીને તો હિંમત આવી. તે બોલી: ના રે રાજાજી! હવે તો મારી આખી જીંદગીમાં હું બરફી નથી

ખાવાની !

રાજાજી પૂછે છે: કેમ વારૂ ! તને બરફી ન ભાવી ?

લીલી બોલી: ઓ રે બાપરે ! એક દહાડો તો ભાવી. પણ બીજા ત્રીજા દિવસથી તો તે ખાતાં ગભરામણુજ છૂટી !

રાજાજી બોલ્યા: તને તો ગળ્યું બહુ ભાવે છે ને ! પછી એમ કેમ થયું ?

લીલી કહે: ના રે ના ! હવે તો કંઈ ગળ્યું ભાવતું નથી. કંઈ ખાટું, ખારૂં હોય નહિ, તો ગળ્યું ભાવે નહિ. ને થોડું થોડું હોય તોજ ભાવે.

રાજાજીએ પૂછ્યું: ત્યારે તને આ દેશમાં રહેવાનું ગમશે ને?

લીલી કહે: ના રે ના! મારે તો મારે દેશ જવું છે. ત્યાં તો મને ખાટું ખારૂં ખાવા પણ મળે.

લીલી આ બોલતી હતી એટલામાં એકદમ એક સિપાઈ બહારથી તે ઓરડામાં દોડી આવ્યો. તે બહુ હાંફતો હતો. રાજાજીને પગે લાગ્યા કર્યા શિવાય તે બોલ્યો: મહારાજ! જલ્દી કરો! દુશ્મનો આપણા પર ચઢી આવ્યા છે. તેમનું લશ્કર કોટથી લાખ માખપુડા જેટલુંજ દૂર હશે. જોતજોતાંમાં તે હલ્લો કરશે. હુકમ કરો,

મહારાજ, હુકમ કરો.

રાજાજી એકદમ ઉઠીને ઉભા થયા. તેમણે સૂતરફેણીની દાઢીવાળા પ્રધાનજીને કહ્યું: પ્રધાનજી જાવ આપણા સેનાપતિને હુકમ કરો કે લાડવા, ગુલાબજાંબુ, મલાઈ, મઠો તથા હલવો, દળ વગેરે લઈ સિપાઈઓ સાથે એકદમ કોટ પર જાય. દરબાર બરખાસ્ત થાય છે. ચાલ રે છોકરી, તું મારી સાથે.

એમ કહી રાજા લીલીને લઈ ને ખાનગી મહેલમાં ગયા. ત્યાં નરદમ દુધીના હલવાનાં બનેલાં રાણીજી બેઠાં હતાં. રાજાએ રાણીજીને કહ્યું: રા-

ણીજી ! આ છોકરીને ખાવાનું આપો. હું થોડી વારમાં આવું છું.

એમ કહી રાજા તો ગયા.

રાણીએ લીલીને ખાવાને માટે એક મોટો થાળ આપ્યો. ઠોરના બનાવેલા થાળમાં લાડવા, ગુલાબ જાંબુ, વેઢમીના દડીઆમાં ભરેલા શિખંડ ને દુધપાક, દરેક જાતનાં ફળ, શીરો, જલેબી વગેરે સઘળું હતું. પણ બધું ગળ્યુંજ ગળ્યું. ભૂખી હતી એ-ટલે જેમ તેમ લીલીએ કટાણું મ્હોં કરીને થોડું ખાધું.

અડધો કલાક થયો એટલે રાજા આવ્યા. તેમણે લીલીને કહ્યું: ચાલ

છોકરી, એક ગમ્મત બતાવું ! સાથે ચાલ.

પછી રાજાજી ને લીલી બંને ગયા. કોટની પાસે રાજાનો એક મોનઠારો મહેલ હતો. તેની અગાશી પર બંને ગયાં. ત્યાંથી લીલી જુએ છે, તો કોટ પર "બરફીપુરી" શહેરના બધા સિપાઈઓ હાથમાં ટોપલે ટોપલા (ટોપલા પણ સકરપારાના સ્તો) લઈને ઉભા હતા. સૌ ટોપલામાં તરેહવાર મિઠાઈ હતી. કોઈ કોઈ પાસે મોટાં તપેલાં હતાં.

દૂર નજર કરી તો લીલીને દુશ્મનના લશ્કરના ટોળેટોળાં આવતાં

જણાયાં. જોત જોતામાં તેઓ કોટની લગોલગ આવી પહોંચ્યા. તેઓ સહેજજ દૂર હશે એટલામાં એકદમ એક રણશિંગુ ફુંકાયું. રણશિંગું ફુંકાતાંજ સિપાઈઓએ પોતાનું કામ શરૂ કર્યું. તેમણે પોતાના મિઠાઈના ટોપલા દુશ્મનોના મ્હોં આગળ ફેંકવા માંડયા. છેક તેમના ડીલ પર પડે નહિ, તેમ કોટની છેક પાસે પણ નહિ. દુશ્મનોની સામે તો લાડુ ને ઘારી, પેંડા ને બરફી, લાપશી ને મેસુરના વરસાદ વરસી રહ્યા. બાસુદી ને મઠા ને દુધપાકની છોળો ઉછળવા લાગી. દુશ્મનના સિપાઈઓ તો આ જોઈને લઢ-

વાનું ભૂલીજ ગયા. અને જેના હાથમાં
જે આવ્યું તે ઝપાટાભેર ખાવા લાગ્યા.

લીલી તો એ બધું જોઈજ રહી.
તે રાજાજીને પછવા લાગી: રાજાજી!
રાજાજી! આ બધી મિઠાઈ આમ કેમ
લુંટાવો છો? એમ તો દુશ્મન ખાઈ
પીને તાજા થશે! અરેરે! હવે શું
થશે?

એટલે રાજાજી હસીને બોલ્યા
તું જો તો ખરી! ખરી ગમ્મત તે
હવે થશે.

બીજી બાજુ કોટ પરથી સિપાઈએ
ગોળપાપડી ને રેવડા, ઘેબર ને અમૃત-
પાક ને જાતજાતનાં ફળનો વરસાદ

વરસાવી રહ્યા હતા. દુશ્મનના સિ-
પાઈઓ આડું તેડું જોયા વગર ભૂખ્યાં
ડાંસ કે દુકાળીઆ પેઠે તે બધું અડા-
વ્યાજ જતા હતા.

આમ અડધો પોણો કલાક થયો
એટલે એ મિઠાઈના દારૂગોળાએ
ચમત્કાર બતાવ્યો. કેટલાને આ-
ફરો થવાથી તેઓ ભોંય પર પડી
આળોટવા લાગ્યા. કેટલા ઓ ઓ
કરતા ઉલ્ટી કરવા લાગ્યા. કેટલાક
ખૂબ ચણાદળ ખાનારા જાજરૂ દોડયા.
કેટલાક પેટમાં ભાર વધી જવાથી
ફસાઈને બેસી પડયાં. બધાનાં પેટ
ફુલી ફુલીને તુમડાં જેવાં થઈ ગયાં.

તથા દોડાદોડ નાસાનાસ ને હોહા મચી રહી.

લીલી તો આ બધું જોઈને સડકજ થઈ ગઈ: ઓ બાપરે! આવડું મોટું લશ્કર મિઠાઈ ખાવાથી હારી ગયું! બહુ મિઠાઈ ખાધાનું કેવું પરિણામ!

તે રાજાજીને કંઈ કહેવા જતી હતી એટલામાં તેની નજરે વળી એક કૌતુક પડયું. તે જે અગાશીમાં ઉભી હતી તેના કઠેરા પર પેલો પોપટ દેખાયો. ઓ! ઓ! પોપટ! પોપટ! કરતી તે તેને પકડવા દોડી. તેના ઘાંટાથી પોપટ ઉડી ગયો અને તે

પણ ગભરાટમાં ઉથલી પડી. ઓ બાપરે—એમ તે બૂમ પાડી ઉઠી, એટલે તો—

એટલે તો તેની આંખ ઉઘડી ગઈ. જુએ છે તો તે પોતાની પથારીમાંથી ગબડીને નીચે પડી હતી. પાસે ઘોડીઉં હતું.

તેની બા પાસે પથારીમાં બેઠી બેઠી ચાદરને ઠીંગડું મારતી હતી.

ઓ બાપરે! એવી તેની બૂમ સાંભળીને બા તેની પાસે દોડી આવી.

શું થયું બેટા? શું થયું?

ઓ બારે! ઓ બારે! પેલા લશ્કરનું શું થયું હશે? ઓરે મારૂં

માથું દુ:ખે છે રે !

તેની બા બોલી: સૂઈ જા, બેટા સૂઈ જા ! જો તેં શું કરવા બીજી બરફી લઈને ખાધો ? ને મને પછ્યા વગર ! તને કેટલો બધો તાવ આ-વ્યો છે ! ચાલ, ઉંઘી જા. હોં !

એમ કહી બાએ તેની પીઠ થા-બડી ને પંપાળી.

પથારી પાસેજ એક બે કકડા બરફી પડી હતી. લીલીએ ધ્રુસકાં ખાઈ રડી દેતાં કહ્યું: બા ઓ બા ! આ બરફી અહિંથી લઈ લે. એને ફેંકી દે.

ફેંકી દઉં છું, હોં મા ! ચાલ, તું સૂઈ જા ! જો, હું એક ગીત ગાઉં છું.

એમ કહી બરફીની કચ્ચરો બા-
રીએથી ફેંકી દઈને બાએ ગાયું:

મારી લીલી બ્હેન છે બહુ છોટી જો.
પણ ડહાપણમાં મોટી જો!
એની ખાવેપીવે ખંત ઝાઝી જો.
થોડી બરફી મળે તો રાજી જો.

આંબે આવશે કેરી ને વાર્તા કહીશું વહેલી

બાળસાહિત્યનો ગાંડીવટંકાર

ગુજરાતના બાળસાહિત્યમાં સ્હેજે પહેલે નંબરે આવી ગયેલાં, વિલાયતનાં પુસ્તકો સાથે ટક્કર ઝીલે એવાં રૂપાળાં પૂંઠાં, જાડા કાગળ, મનોહર છપાઈ ને પત્થરી ગાળણીવાળાં પુસ્તકો. શૈલી સરળ ને આકર્ષક, વિષય બોધક અને મનોરંજક; ઇનામના મેળાવડાઓ માટે અનિવાર્ય અને અદ્વિતીય પુસ્તકો. પત્રોએ, વિદ્વાનોએ ને સૌ વિદ્યાર્થીઓએ વખાણ્યાં છે. સરકાર તરફથી ઘણાંક મંજૂર થયેલાં છે અને બીજાં થતાં જાય છે.

ટોલ્સ્ટોયની ત્રણ વાતો	૦-૪-૦
બકુલ	૦-૬-૦
બીરબલનો બચ્ચુ	૦-૮-૦
મૂરખરાજ (ટોલ્સ્ટોય)	૦-૮-૦
નીલમ	૦-૬-૦
ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૪-૦
બાગવિહાર	૦-૧૨-૦
જય બજરંગ	૦-૬-૦
વાઘોનું વન	૦-૪-૦
જાદુભંડાર	૦-૪-૦
અરદ્દીપુરી	૦-૫-૦
સોનાકુમારી	૦-૪-૦
તોફાની ટીપુડો	૦-૬-૦
ભક્ત સુદામો	૦-૫-૦
ધુપસળી	૦-૪-૦

આજેજ એક સેટ મંગાવી જુઓ અને ખાતરી કરો. બાળકો ને બાળાઓમાં લ્હાણી કરવા માટે અનુપમ છે.

લખોઃ—

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

કેળાંપીઠ, સુરત